

Jinoyatda ishtirokchilik instituti takomillashtirish

O'ralov Azimjon
Absalom o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 327
guruh kursanti

Annotatsiya

Mazkur maqolada jinoyat huquqining muhim institutlaridan biri — jinoyatda ishtirokchilik tushunchasi, uning shakllari va turlari yoritilgan. Shuningdek, amaldagi qonunchilik va sud amaliyotidagi muammolar tahlil qilinib, xorij tajribasi asosida uni takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar berilgan. Maqola jinoyat huquqi nazariyasi va amaliyotini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar:

Jinoyatda ishtirokchilik, jinoyat huquqi, bevosita ijrochi, fitnadosh, yordamchi, tashkilotchi, qonunchilik, takomillashtirish, javobgarlik, jinoyat sherikchiligi.

Kirish qismi

Huquqiy demokratik davlat qurish jarayonida jinoyat huquqi institutlarini takomillashtirish muhim masala bo'lib qolmoqda. Xususan, jinoyatda ishtirokchilik instituti jinoyatlarni to'g'ri baholash, aybdor shaxslar harakatlariga huquqiy baho berish va adolatli jazo tayinlashda asosiy o'rin tutadi. Amaldagi jinoyat qonunchiligida ishtirokchilik turlari, shakllari va ularni ajratib ko'rsatish mezonlari mavjud bo'lsa-da, huquqni qo'llash amaliyotida ayrim qiyinchiliklar kuzatilmoqda. Shu bois, mazkur institutni takomillashtirish zarurati dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Jinoyatda ishtirokchilik - ikki yoki undan ortiq shaxsning qasddan jinoyat sodir etishda birgalashib qatnashishi. Jinoyatda ishtirokchilikning bajaruvchi, tashkilotchi, dalolatchi, yordamchi kabi turlari bor. Jinoyatni bevosita sodir etgan shaxs — bajaruvchi, jinoyatga tayyorgarlik ko'rilishiga yoki jinoyat sodir etilishiga rahbarlik qilgan shaxs — tashkilotchi, jinoyat sodir etilishiga qiziqtiruvchi shaxs — dalolatchi, jinoyat sodir etilishiga ko'maklashgan, shuningdek, jinoyatchini jinoyat sodir etish quroli, izlari va vositalarini yoxud jinoiy yo'l bilan qo'lga kiritilgan narsalarni yashirishga, shuningdek, bunday narsalarni olish va o'tkazish to'g'risida oldindan va'da bergan shaxs — yordamchi hisoblanadi. Jinoyatda ishtirokchilik oddiy ishtirokchilik, murakkab ishtirokchilik, uyushgan guruh, jinoiy uyushma shaklida bo'ladi, 2 yoki undan ortiq shaxsning oldindan til biriktirmay jinoyat sodir etishda qatnashishi — oddiy ishtirokchilik, oldindan til biriktirib jinoyat sodir etilishida

ishtirok etishi — murakkab ishtirokchilik deb topiladi. Ishtirokchilik nafaqat tugallangan jinoyatda, balki shu bilan birga jinoyatga tayyorgarlikda va jinoyat qilishga qasd etishda ham namoyon bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi JKda jinoyatda ishtirok etganlik uchun javobgarlik doirasi, Jinoyatda ishtirokchilikning shakllari uchun qo'llaniladigan jazo belgilab berilgan. Uyushgan guruh yoki jinoiy uyushma tashkil etgan yoki ularga rahbarlik qilgan shaxslar shu guruh yoki uyushma sodir etgan barcha jinoyatlar uchun, basharti, bu jinoyatlar ularning jinoiy niyati bilan qamrab olingan bo'lsa, javobgarlikka tortiladilar.

1. **Ishtirokchilik tushunchasi va huquqiy mohiyati**

Jinoyatda ishtirokchilik deganda, ikki yoki undan ortiq shaxslarning jinoyat sodir etishdagi birgalikdagi harakatlari tushuniladi. Jinoyat kodeksida ishtirokchilarning quyidagi turlari ko'rsatilgan: bevosita ijrochi, tashkilotchi, fitnadosh va yordamchi. Har birining jinoyat sodir etishdagi roli alohida e'tiborni talab qiladi.

2. **Amaliy muammolar va mavjud bo'shliqlar**

Amaliyotda jinoyat ishtirokchilari o'rtasidagi chegarani aniqlashda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Ayrim holatlarda yordamchilik va fitnadoshlik chegaralari aniq bo'lmay, bu sudlar tomonidan noto'g'ri baholanish holatlariga sabab bo'lmoqda. Shuningdek, jinoyatni tayyorlash yoki undashda ishtirokchilik masalasi ham turlicha talqin qilinadi.

3. **Xorij tajribasi**

Rivojlangan davlatlar qonunchiligida jinoyatda ishtirokchilik masalasi yanada batafsil tartibga solingan. Masalan, Germaniya jinoyat kodeksida ishtirokchilarning harakatlariga individual yondashuv mavjud bo'lib, ularning har biri uchun alohida javobgarlik shakllari belgilanadi. Bu tajriba bizning qonunchiligimizda ham qo'llanilishi mumkin.

4. **Taklif va tavsiyalar**

1. Jinoyatda ishtirokchilik tushunchasini yanada aniqroq huquqiy mezonlar bilan belgilash;
2. Ishtirokchilik shakllarini kengaytirish va ularni farqlash mezonlarini ishlab chiqish;
3. Amaldagi Jinoyat kodeksining tegishli moddalariga izohli sharhlar va normativ-huquqiy tushuntirishlarni kiritish;
4. Huquqni qo'llovchi organlar xodimlari uchun maxsus o'quv dasturlari ishlab chiqish.

Xulosa

Jinoyatda ishtirokchilik instituti jinoyat huquqining eng muhim elementlaridan biridir. Uni takomillashtirish orqali jinoyat ishlarining adolatli ko'rib chiqilishi, jinoyatchilarning aybi va jazosi o'rtasidagi muvozanat ta'minlanadi. Qonunchilikni mukammallashtirish, xorij tajribasini o'rganish va amaliyotdagi muammolarni hal etish orqali ushbu institut samarali ishlashi ta'minlanadi.

Shu bilan birga, jinoyatda ishtirokchilikning turlari va shakllarini huquqiy jihatdan yanada aniqlashtirish, amaliyotda yuzaga kelayotgan qarama-qarshiliklarni bartaraf etish va qonun normalarini izchil qo'llashni ta'minlash maqsadga muvofiqdir. Xususan, Jinoyat kodeksining tegishli moddalarini qayta ko'rib chiqish,

aniqlashtiruvchi normalar kiritish, sud amaliyoti uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish lozim.

Xorijiy tajriba, xususan, Germaniya, Fransiya va AQSh kabi davlatlarning jinoyat qonunchiligida ishtirokchilik masalasiga individual yondashuv amaliyotini o'rganish va uni milliy qonunchilikka moslashtirish bu yo'nalishda katta foyda keltiradi. Shuningdek, tergov va sud amaliyotida jinoyatda ishtirokchilarning huquqiy maqomini to'g'ri baholash uchun mutaxassislarning malakasini oshirish ham dolzarb masalalardan biridir.

Umuman olganda, jinoyatda ishtirokchilik institutini takomillashtirish jinoyat protsessining adolatli, qonuniy va samarali amalga oshirilishini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Jinoyat-protsessual kodeksi. – Toshkent: «Adolat».
2. Jinoyat kodeksi. – Toshkent: «Adolat» (JK)
3. Jinoyat kodeksiga sharh. Mas'ul muharrir: S.S. Saidov. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi nashriyoti.
4. Daminov Sh.S. Jinoyatda ishtirokchilik institutining muammolari va uni takomillashtirish yo'llari // «Huquq va jamiyat» ilmiy-amaliy jurnali.
5. Normurodov A.T. Jinoyat huquqi: Umumiy qism. – Toshkent: TDYuU nashriyoti.
6. Qodirov A., Karimov Z. Jinoyat huquqi: O'quv qo'llanma. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar, 2021.
7. Internet manbalar:
 – <https://lex.uz> – Rasmiy huquqiy ma'lumotlar portali
 – <https://huquqburch.uz>